

УДК 37.011.3(73) – 051

С. І. ШАНДРУК

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОГО ВЧИТЕЛЯ В ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ США

У статті вивчається проблема пошуку ефективних шляхів забезпечення необхідних і достатніх умов для вдосконалення процесу професійної підготовки вчителів, здатних до творчої організації всіх ланок особистісно-зорієнтованого педагогічного процесу, до самореалізації, до виконання нового соціального замовлення адаптації людини до життя за конкурентних умов сучасного суспільства.

Ключові слова: ефективність школи, професійна підготовка вчителів, компетентний вчитель, якість викладання.

С. И. ШАНДРУК

ПРОБЛЕМА ЭФФЕКТИВНОГО УЧИТЕЛЯ В СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ США

В статье изучается проблема поиска эффективных путей обеспечения необходимых и достаточных условий для совершенствования процесса профессиональной подготовки учителей, способных к творческой организации всех звеньев личностно-ориентированного педагогического процесса, к самореализации, к выполнению нового социального заказа адаптации человека к жизни в конкурентных условиях современного общества.

Ключевые слова: эффективность школы, профессиональная подготовка учителей, компетентный учитель, качество преподавания.

S. I. SHANDRUK

THE PROBLEM OF EFFECTIVE TEACHER IN COMPARATIVE PEDAGOGY IN THE USA

In the article the problem of finding effective ways, providing of necessary and sufficient conditions for improvement of process of professional preparation of teachers ready for creative organization of all spheres of personality oriented pedagogical process for self-realization, and to new social demand of adaptation of people to life in conditions of competition in modern society is studied.

Keywords: efficiency of school, professional preparation of teachers, competent teacher, teaching quality.

Розбудова незалежної Української держави пов'язана з формуванням нового суспільства, перетворенням усіх суспільних інститутів. Подальша трансформація суспільних відносин, їх загальна модернізація на шляху до демократизації неможлива без реформування системи освіти. Реформування освітньої галузі України відбувається з використанням світового досвіду адаптації людини до життя за конкурентних умов сучасного суспільства. Освіта є ключовим фактором для розбудови майбутнього, а школа – першим кроком на шляху освіти. Середня школа – це невід'ємна ланка системи неперервної освіти, яка забезпечує рівень загальноосвітньої підготовки, достатній для здобуття освіти на наступних її етапах.

Зміни у змісті й структурі загальної середньої освіти мають глибокий характер і потребують розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про власне особистісне й професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей. Домінантною стає підготовка педагога, діяльність якого спрямована не тільки на викладання окремої навчальної дисципліни, а й на здійснення міжпредметних зв'язків, усвідомлення значущості постійного розвитку власної професійної компетентності тощо. Важливим є вміння вчителя організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію,

спрямовану на розвиток особистості, а також на її підготовку до вирішення завдань життєтворчості.

Актуальна проблема сьогодення – професійна підготовка вчителів середньої школи, яка допоки не відповідає оновленим вимогам суспільства та не забезпечує достатнього рівня педагогічної компетентності. При цьому не втрачає актуальності й пошук ефективних шляхів, забезпечення необхідних і достатніх умов для вдосконалення процесу професійної підготовки вчителів-професіоналів, здатних до творчої організації особистісно-зорієнтованого педагогічного процесу, і виконання соціального замовлення сучасного суспільства.

Метою статті є компаративний аналіз питання ефективної діяльності вчителів середньої школи у Сполучених Штатах Америки.

Основним джерелом для визначення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні є вивчення та аналіз досвіду підготовки вчителів за кордоном. Країні необхідні суттєві зміни в системі професійної підготовки вчителів, які відповідатимуть сучасним освітнім пріоритетам і завданням. Саме тому для українських педагогів становить інтерес досвід демократичних країн у напрямі підготовки педагогічних кадрів.

США мають вагомі педагогічні досягнення та розвинену систему професійної підготовки вчителів. Теорія і практика освіти цієї країни ґрунтуються на давніх багатонаціональних та історичних традиціях і залежать від державної політики в освітній галузі. Питання вдосконалення школи та якості освіти стали ключовою проблемою обговорень та досліджень Західного світу. Важливою тенденцією освіти є зростання значущості підвищення компетенції вчителів у створенні ефективних шкіл.

Із теоретичним обґрунтуванням сучасних підходів до професійної педагогічної підготовки та проблеми ефективного вчителя виступили відомі на Американському континенті вчені, зокрема з таких аспектів: реформування системи педагогічної освіти (С. Вілсон, Я. Гекстал, В. Голстід, Д. Гудлед, Л. Дарлінг-Геммонд, Дж. Ферріні-Манді, Р. Флоден та ін.); підвищення стандартів освіти (А.Гарріс, Д.Муїс та ін.); проблеми освітньої культури (Дж.Віллард, Е.Вітт, Б.Гордон, Н.Зімпфер, С.Йесаян, Дж.Ку та ін.); шкільна ефективність (Х.Біар, Дж.Гілман, П.Голлі, Д.Гопкінс, Б.Колдвел, Р.Мілікан, П.Мортімор, Р.Овенс, К.Рейд, П.Саммонс, С.Стрінгфілд та ін.); педагогічний менеджмент (Дж. Аплін, А. Гарріс, Р. Кац, Р. Косієр, Т. Кук, Л. Левітон, Д. Муїс, М. Фулан, В. Шедіш, П. Шодербек та ін.); ефективність роботи вчителя (М. Брейн, Д. Брюєр, Б. Вульф, Г. Гайгет, П. Дракер, Дж. Ейплін, Р. Еренберг, Л. Кац, Дж. Кемпбел, Дж. Кінг-Райс, Л. Кіріакідіс, Р. Козйєр, П. МакКормік, Д. Монк, Д. Муїс, Р. Райгер, В. Робінсон, А. Саммерс, Дж. Стенг, Е. Стоунз, П. Шодербек та ін.); продуктивність праці, мотивація персоналу (Р. Рейгер, Дж. Стенг та ін.); підвищення кваліфікації вчителів (С. Вілсон, Дж. Берне, В. Бейярд, Д. Бек, Б. Дваєр, Л. Дарлінг-Геммонд, Х. Остін, П. Фрібоді та ін.); проблема висококваліфікованих вчителів (С. Вілсон, Р. Грінвальд, Л. Геджес, М. Кочран-Сміт, Р. Лейн, С. Нієто, Дж. Ферріні-Манді, Р. Флоден, Р. Шаффер та ін.); якість викладання (Д. Брюєр, І. Ганусек, Л. Геджес, Д. Гольдхабер, Р. Грінвальд, Дж. Кейн, Б. Крімерс, Р. Лейн, С. Рівкін, Р. Фергюсон, Дж. Шірінс та ін.).

У багатьох країнах відбувається об'єднання економічних, соціальних та політичних сил з метою створення сприятливого клімату освітніх реформ, в якому школи будуть постійно перебувати під тиском потреби вдосконалення. Результатом глобального руху щодо удосконалення освітньої діяльності стало постійне оцінювання та контроль, який розміщує чітко прописані цілі в центр системних змін.

Ефективність школи прямо залежить від колективу, який працює в цьому навчальному закладі. Рекрутинг, відбір та збереження правильного персоналу, потрібного для успішної діяльності шкільної системи, потребує особливої уваги. Будь-яка спроба вдосконалення і створення ефективної школи починається з директора школи, вчителів та шкільного персоналу. Так, Р. Овенс зазначив, що «не може бути хороших шкіл без хороших вчителів, а хороші вчителі не можуть відбутися без хороших шкіл, в яких вони можуть вчитися, працювати та підвищувати свою кваліфікацію» [8, с. 19].

Концепція шкільної ефективності є дуже складною. Зокрема провідний педагог-науковець С. Стрінгфілд аналізує такі проблеми: що будуть вчити та як будуть навчатися учні; в чому буде полягати допомога вчителів, щоб учні вчилися легко, швидко та фундаментально;

чого вчителі зможуть навчити учнів; як структурувати курікулум/навчальний план, щоб максимізувати навчання учнів; як учителі будуть виконувати курікулум тощо. Дослідник аргументує, що тільки після вирішення цих проблем можна з обережністю поставити проблему «шкільної ефективності»: як організувати й керувати школою, щоб максимізувати якість курікулуму та викладання [12, с. 55].

Проблеми шкільної ефективності складні і водночас надзвичайно важливі. Майже кожне суспільство покладає на школу свої освітні завдання. Діти будуть більш освіченими, якщо вони досягнуть вищого рівня продуктивності, громадянської відповідальності та особистого комфорту. І саме вчителі повинні забезпечити покращення освіти, а школи мають стати більш ефективними, щоб мати змогу виконувати ці функції.

Ефективність школи залежить від багатьох факторів, особливо в теперішній час, коли на порядку денному стоять глобальні реформи та інновації в освітній галузі. Дослідників, освітніх аналітиків та політиків турбує питання: із чого складається шкільна ефективність? Вони переймаються проблемою, як зробити школи більш ефективними та як підвищити якість та стандарти навчальних досягнень. П. Саммонс, Дж. Гілман та П. Мортімор вважають, що якісне викладання є стрижнем ефективної освіти. Проте високоякісні вчителі не завжди працюють на повну потужність, а педагогічний стиль та стратегії є важливими чинниками, які впливають на успішність учнів [10].

Протягом останніх тридцяти років питання якості є головним для більшості програм і водночас кваліфікується як одне з основних понять конкурентної боротьби. Якість – це ключовий концепт майбутнього успіху національної економіки. Значущість терміна «якість» в освітньому контексті, включаючи його політичну важливість, істотно зростає. Концепт «якість» в освіті асоціюється з функціоналістським значенням, яке стосується курікулуму, змісту, методів навчання, контролю та оцінювання методик і технологій. У результаті педагогічних дебатів якість в освіті фокусується на функціоналістській або інструменталістській дефініції освіти [3; 13]. На противагу бізнесу сфера освіти не може прийняти єдину дефініцію якості. Це означає, що найкращий підхід до якості – це пошук гідних уваги характеристик освітніх програм, які високо оцінені.

Отже, якість у педагогіці означає володіння компетенціями для ефективного навчання. Необхідні компетенції включають можливість визначати/вимірювати навчальні досягнення учнів та впевненість у тому, що батьки задоволені навчальними досягненнями своїх дітей.

Аналіз робіт американських педагогів-дослідників з питань ефективності школи та якісного вдосконалення виявив два важливі фактори, необхідні для процесу вдосконалення якості освіти:

- методика навчання (pedagogical techniques);
- ефективність шкільного управління.

Інші макроінституційні чинники повинні братися до уваги як фактори підтримки, основна функція яких полягає в підсиленні основного процесу викладання й навчання на уроці та у покращенні результатів навчальної діяльності учнів. Фактично вдосконалення якості освіти стане вдосконаленням якості й кількості наступних складових: удосконалення навчальних досягнень учнів якісно або кількісно залежить від якісного або кількісного вдосконалення вчителя.

Американський дослідник шкільної ефективності Р. Овенс покладає відповідальність за якість викладання на школи. Проаналізувавши чимало джерел, дослідник зробив висновок, що «успішність учнів знаходиться під сильним впливом шкільної культури» [8, с. 167]. Ця культура складається з цінностей, прав та обов'язків, які існують всередині інституційних структур управління, комунікації, освіти, політики тощо. Успішні школи мають культуру, продуктом якої є атмосфера ідеалу, моральної цілі у викладанні й навчанні. Продуктивними та успішними спробами змінити школи стали ті, що мали за мету вплинути на загальну шкільну культуру шляхом застосування стратегії спільного планування, колективного прийняття рішень та колегіальної роботи в атмосфері приязної до експериментування та оцінювання результатів. Зміна шкільної культури вимагає від членів колективу усвідомлення та прийняття відповідальності за вдосконалення/покращення школи, що надає вчителям необхідні

повноваження й підтримку створювати інструктивні програми, які будуть відповідати освітнім потребам учнів.

Г. Біар, Б. Колдвел та Р. Мілікан пропонують управлінню освітою стимулювати та підтримувати якість викладання та можливість успішно вирішувати окремі «ключові ситуації» [1, с. 51–52]. Вони вважають, що шість типів діяльності необхідні для досягнення якості викладання:

- 1) клінічна допомога (clinical assistance): здатність вчителя діагностувати потреби учня та забезпечити знаннями, які відповідатимуть індивідуальним потребам кожного учня;
- 2) планування: відбір учителем оптимальних цілей, знань та процедур оцінювання;
- 3) викладання: результативна передача знань та їх успішне засвоєння учнями;
- 4) управління класом: підтримка дисциплінованого мікроклімату навчання;
- 5) моніторинг успішності: безперервний процес оцінювання всіх учнів, інформування про хід процесу клінічної допомоги, планування та викладання;
- 6) любов до учнів: демонстрація вчителем таких цінностей як повага, співчуття, підтримка, визнання тощо.

Отже, ефективність учителя полягає у його здатності ідентифікувати й досягати результатів у професійній діяльності, яка базується на академічній та професійній підготовці педагога. Професійна й академічна підготовка є головним чинником ефективності, а професіоналізм та освіта повинні бути взаємопов'язаними, щоб не виникало протиріч в ефективності роботи вчителів. Баланс між академічною та професійною підготовкою потрібен для ефективної педагогічної діяльності.

Проте, якщо вчитель може так просто досягти успіху, чому так багато неуспішних та неефективних учителів? Багато спроб було зроблено, щоб визначити фактори або умови, які асоціюються з успіхом вчителів. Так, Р. Кац визначає три важливі навички для кар'єрного успіху: технічний, гуманітарний та концептуальний, демонстрація яких є обов'язковою для кожного вчителя [5, с. 91]. Вироблення та відновлення цих навичок може відбуватися у спеціально створених для цього інституціях. Усе це означає, що вчитель повинен пройти через формальну освіту/підготовку, яка навчає принципам та теоріям освіти, щоб мати змогу навчати ефективно.

Учителі мають отримати гарну професійну підготовку, щоб бути ефективними. Наприклад, американські вчителі середньої школи отримують академічний ступінь бакалавра чи магістра переважно з педагогіки (education). Вчителі середньої школи отримують знання з основного предмета спеціалізації на інших факультетах, а педагогічну освіту здобувають у педагогічному коледжі (College of Education) на факультеті педагогічної освіти (Department of Teacher Education) (TED) за програмою середньої освіти (Secondary Education Program). Ця програма пропонує як додипломну, так і післядипломну освіту для студентів, які прагнуть здобути ліцензію вчителя середньої школи (7–12 класи), та для досвідчених вчителів, які зацікавлені в аналізі власної діяльності. До закінчення університету майбутні вчителі опановують педагогічні дисципліни, вивчають предмет спеціалізації (фізику, хімію, біологію, історію, мову тощо) та проходять педагогічну практику. Період навчання з концентрацією на вивченні предмета може змінюватися періодами більш інтенсивного опанування педагогічних дисциплін або періодами педагогічної практики.

Основна ідея такої інтеграції полягає в тому, щоб зробити підготовку вчителів більш продуктивною й такою, що систематично поєднує теорію з практикою та використовує на повну силу навчальні ресурси університетів. Програми вчителів середньої школи (Secondary Teacher) та вчителів-предметників (Subject Teacher) спрямовані на підготовку вчителів до виконання завдань загальної освіти. Американське суспільство очікує від цих учителів спроможності й бажання розвивати й реформувати систему освіти країни.

Р. Рейгер та Дж. Стенг вважають, що вчитель-професіонал повинен бути креативним, цікавим, допитливим, чуйним, дружелюбним та тяжко працювати, щоб бути ефективним на уроці. Тому підготовка вчителів має бути структурована так, щоб якнайкраще допомогти їм створити навчальне середовище, що посилює тенденцію до навчання й базується на тренінгу/підготовці [9, с. 63].

Якісний учитель, зазначає П. Мак Кормік – це той, хто надихає учня змагатися сам із собою, виконувати завдання, які, здавалося б, перевищують його можливості, відкривати й розвивати в собі мислителя [7, с. 47]. Разом з тим, найкращими вчителями можуть бути лише ті, хто ніколи не припиняє самоосвіту. Це ті люди, які ніколи не перестають читати нові книги, дослухатися до нових думок або обговорювати нові ідеї та чия жага пізнання нескінченна. Дж. Бігз стверджує, що кращі з кращих вчителів – це учні на все життя, люди, які усвідомлюють як мало вони знають та скільки їм потрібно ще про все дізнатися [2].

Л. Кац, Р. Райгер та Дж. Стенг вважають, що для того, щоб бути ефективними на уроці, вчителі повинні бути допитливими, творчими, емоційними, зацікавленими, дружніми та працьовитими, створювати таке навчальне середовище, яке б збільшувало та підсилювало бажання учнів учитися [5; 9]. В цьому ж контексті Г. Гайгет та Е. Стоунз стверджують, що хороший учитель – це людина з винятково широкою та сповненою життям інтелектуальною допитливістю [4; 11].

Г. Остін, Б. Дваєр та П. Фрібоді наголошують на важливості підвищення кваліфікації персоналу [6]. Удосконалення школи навряд чи відбудеться без постійного професійного вдосконалення вчителів. Важливими чинниками підвищення кваліфікації вчителів є постійно поповнювана база знань, нові соціальні проблеми, з якими сьогодні мають справу школи, та постійна потреба в самооновленні. Плани змін в школі повинні супроводжуватися спільним професійним удосконаленням. Якщо оцінювання ефективності школи сфокусоване на включення до цього аспекту процесу підвищення кваліфікації вчителів та проблеми особистісного вдосконалення персоналу, то колектив може бути залученим до спільного набуття важливих професійних та організаційних навиків. Це може вилитися у здатності вчителів повторювати та вирішувати педагогічні завдання.

Учителі є партнерами й рушійною силою процесу вдосконалення школи. Вони будуть реалізовувати свої підходи до роботи з урахуванням зі своїх потреб, бажань та амбіцій. Ці чинники збільшують вірогідність участі вчителів у процесі управління школою. Отже, професійна компетентність може сприяти залученню вчителів до шкільного менеджменту, надати персоналу можливості брати участь у процесі прийняття рішень.

Отже, необхідною умовою якісного викладання є професійна компетентна діяльність учителя. Рівень професійної кваліфікації вчителя не є статичним, а постійно змінюється у зв'язку зі швидкими змінами середовища, зумовленими технічними, соціальними або інституційними вимогами, а також у зв'язку з неперервним особистісним розвитком індивідуумів і появою нових професійних вимог. З цієї перспективи компетенція може розглядатися як точка відліку навчального й розвивального континуума, який має кілька етапів: відбір та освіта, процес професійної освіти та підготовки, досягнення статусу демонстрації компетентності або власне демонстрація компетентності на роботі.

Зміна діяльності вчителів потребує нових знань та професійної кваліфікації. Останні педагогічні дослідження особливо наголошують на тому, що вчителю середньої школи необхідні глибокі знання свого предмета та розуміння й уміння застосування широкого діапазону педагогічних підходів. У питанні якості освіти роль учителя є життєво важливою для школи, тому педагоги-дослідники закликають до професійної підготовки й перепідготовки вчителів з метою вдосконалення середньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beare, H., Caldwell, B. J., & Millikan, R. H. A model for managing an excellent school//In Creating an excellent school: some new management techniques. London: Routledge, 1989. – с. 125–150.
2. Biggs, J., Teaching For Quality Learning at University: What the Student Does (Society for Research into Higher Education). – Open University Press; 2 edition, 2003. – 272 p.
3. Creemers, B. P. M. From school effectiveness and school improvement to Effective School Improvement: background, theoretical analysis, and outline of the empirical study// Educational Research and Evaluation, 8 (4), – 2002. – P. 343–362.
4. Highet, G. The Art of Teaching. – London: Methuen & Co., 1963. – 268 p.
5. Katz, R. (1974) SkillsofanEffectiveAdministrator//Harvard Business Review 52, 1974. P. 90–102.
6. Makin, L., D'az, C., Mc Lachlan, C. Literacies in childhood: changing views, challenging practice. – Elsevier Australia; 2 edition, 2007. – 289 p.

7. McCormick, P. There's no substitute for good teachers // *US Catholic*, Jun 96, Vol. 61, Issue 6, 1996. – P. 46–49.
8. Owens, R. G. *Organizational Behavior in Education: Adaptive Leadership and School Reform*, 8th edition. – Boston: Pearson Education, 2004. – 448 p.
9. Reiger, R. C. & Stang, J. Education productivity; Labor productivity; Motivation (psychology), Employees – Training of // *Education*, Vol. 121 Issue 1, – 2000. – P. 62–64.
10. Sammons P., Hillman J. & Mortimore P. (1995). 'Key characteristics of effective schools: a review of school effectiveness research'. Paper presented at an internal seminar for Ofsted. – London: Institute of Education, March 1995. – P. – 1–71. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.highreliability.co.uk/Files/Downloads/Schooleffectiveness/PSJHPM1995.pdf>
11. Stones, E. *An Introduction to Educational Psychology*. – Ibadan: Spectrum Books, 1966. – 424 p.
12. Stringfield, S. *The Analysis of Large Data Bases in School Effectiveness Research*. – Elsevier Science Ltd. 1994. – 253 p.
13. Zajda, J. Defining Excellence and Quality in Education // *New Education*, 16(2). – 1994. – P. 53–61.